

EPIZODA Z OBDOBÍ TERORU

Panu Guyonnet-Mervillovi

Můj drahý bývalý šéfe, nemám snad povinnost vysvětlit čtenářům, kteří se zajímají o vše, kde jsem se stal natolik zběhlým v právních postupech, že se dokážu sám postarat o záležitosti svého malého světa? A neměl bych při té příležitosti vzdát poctu přívětivému a duchaplnému muži, jenž jednou na plese řekl Scribovi, jinému koncipientovi-amatérovi: „Měl byste se vrátit ke mně do kanceláře – slibuji, že je tam pro vás práce dost?“ Potřebujete však toto veřejné vyznání, abyste si mohl být jistý autorovou náklonností?

— De Balzac

Dvacátého druhého ledna 1793 kolem osmi hodin večer stará dáma sestupovala po strmém svahu vedoucím ke kostelu sv. Vavřince na pařížském předměstí Saint-Martin. Celý den tak hustě sněžilo, že bylo sotva slyšet její kroky. Ulice byly liduprázdné. Teror, pod nímž tehdy Francie úpěla, zesiloval přirozený strach, který probouzí ticho. Proto také stařena ještě nikoho nepotkala; a její zrak, už dlouho oslabený, jí nedovoloval v dálce ve svitu luceren rozeznat několik kolemjdoucích, kteří byli rozeseti jako stíny po široké silnici předměstí. Odvážně si razila cestu tou samotou, jako kdyby její věk byl talisman, jenž ji zaručeně ochrání před každým neštěstím.

Když minula ulici des Morts, měla pocit, že slyší, jak za ní těžkým a pevným krokem jde nějaký muž. Připadalo jí, že ten šramot zaslechla už dříve. Dostala strach, že ji někdo sleduje, a svižným tempem vyrazila k slušně osvětlenému obchodu, aby si své podezření potvrdila. Sotva se ocitla v pruhu světla, které z obchodu proudilo, prudce otočila hlavu a v mlze matně zahlédla lidskou postavu. Tento nezřetelný pohled jí stačil. Zachvátila ji hrůza a na okamžik se zapotácela, neboť už nepochybovala, že ji neznámý doprovázel celou cestu z domova; pak jí však touha uprchnout před špehem dodala síl. Neschopna rozumné úvahy přidala do kroku, jako kdyby tak mohla uniknout muži, který jistě musel být hbitější než ona. Po pár minutách doběhla k cukrárně, vešla dovnitř a ani tak si nesesla, jako se sesula na židli stojící před pultem.

Jakmile mladá žena, která byla uvnitř zaměstnána vyšíváním,

uslyšela zavržení závory, zvedla oči k oknu, a když poznala staromódní kabát z fialového hedvábí, do něhož byla stařena zachumlána, honem spěchala otevřít zásuvku pod pultem. Zdálo se, že odtamtud chce vzít něco, co má návštěvnici odevzdat. Nejenže její gesta a výraz prozrazovaly chuť co nejrychleji se neznámé zbavit, jako by patřila mezi osoby, které člověk nevidí rád; nadto jí uklouzl netrpělivý výkřik, když v šuplíku nic nenašla. Ani se na starou dámu nepodívala, kvapně od pultu odběhla do zadní místnosti a zavolala na manžela, který se okamžitě objevil.

„Kam jsi dal...?“ zeptala se ho záhadně a ukázala pohledem na stařenu, aniž větu dokončila.

Ačkoli cukrář z návštěvnice mohl vidět jen pokrývku hlavy, obrovský čepec z tmavého hedvábí ozdobený fialovými mašlemi, ihned vrhl na manželku pohled, jenž jako by říkal: „To sis myslela, že to nechám u tebe pod pultem...?“, a vytratil se. Obchodnice se vrátila ke staré dámě, udivena jejím mlčením a strnulostí. Jak si ji prohlížela, zmocnil se jí soucit nebo možná také jistá zvědavost. Přestože stařena byla přirozeně bledá jako někdo, kdo praktikuje tajnou askezi, bylo na první pohled vidět, že jí pleť nedávným vzrušením zesinala ještě víc. Čepec měla nasazený tak, že jí zakrýval bílé vlasy, které jistě zbělely věkem, protože čistota límečku prozrazovala, že nepoužívá pudr. Nenalíčená tvář dodávala jejímu vzezření jakousi zbožnou strohost. Měla vážné a hrdé rysy. V minulosti se způsoby a zvyklosti urozených lidí tolik lišily od způsobů ostatních tříd, že nebylo těžké poznat člověka šlechtického původu. A tak mladá žena usoudila, že neznámá patřila k někdejší šlechtě a před revolucí se pohybovala u dvora.

„Madam...?“ oslovila ji mimoděk uctivým titulem, neboť zapomněla, že je zakázaný.

Stařena neodpověděla. Upřeně zírala na okno, jako kdyby za ním viděla něco děsivého.

„Co se děje, občanko?“ zeptal se majitel obchodu, když se po chvíli vrátil.

Občan cukrář vytrhl dámu ze snění a podal jí kartonovou krabičku zabalenou v modrém papíru.

„Ale nic, moji milí,“ odpověděla mírným hlasem.

Zvedla zrak k cukráři, jako by mu chtěla pohledem poděkovat. Když však na jeho hlavě spatřila jakobínskou čapku, vydral se jí z úst výkřik.

„Proboha! Vy jste mě zradili?“

Mladá žena a její manžel odpověděli zděšenými posunkami, které neznámé vehnaly ruměncem do tváří, buď že se jí ulevilo, nebo že se zastyděla za své podezření.

„Omlouvám se,“ řekla dětsky líbezně. Pak vytáhla z kapsy dvacetifrank a ukázala ho cukráři. „Jak jsme se domluvili,“ dodala.

Existuje typ chudoby, kterou chudí umějí vytušit. Cukrář s manželkou pohlédli na stařenu a očima si vyměnili stejnou myšlenku. Tento dvacetifrank musel být její poslední. Ruce staré dámy se třáslly, když jim minci podávala. Prohlížela si ji bolestně a bez lakomství, ale zdálo se, že si uvědomuje celý rozsah své oběti. Hlad a bída byly v její tváři vepsány stejně čitelně jako strach a asketické zvyklosti. Její ošacení neslo stopy bývalé nádhery: měla na sobě obnošené hedvábné, vybledlé, ale čisté pláště, pečlivě vyspravené krajky – zkrátka cáry zašlého bohatství. Obchodník a obchodnice, kolísající mezi soucitem a zvědavostí, nejprve ulevili svému svědomí slovy.

„Občanko, vypadáš tak zesláble...“

„Madam, nechtěla byste se něčeho najíst?“ skočila žena manželovi do řeči.

„Máme výbornou polévku,“ řekl cukrář.

„Je hrozná zima, možná madam cestou prochladla. Ale u nás si můžete odpočinout a trochu se ohřát.“

„Nejsme žádní nelidové,“ zvolal manžel.

Vlídnyým tónem svých slov si dobrotiví obchodníci získali důvěru staré dámy, která přiznala, že ji cestou sledoval nějaký muž a že má strach vydat se domů sama.

„O nic víc nejde?“ odpověděl muž s jakobínskou čapkou. „Počkej na mě, občanko.“

Předal dvacetifrank manželce. Puzen pocitem vděku, který se občas vloudí do srdce obchodníka, když dostane štědře zapláceno za zboží nevalné hodnoty, si šel obléct uniformu národní gardy, nasadil si na hlavu klobouk, opásal se šavlí a vrátil se v plné zbroji. Jenže manželka mezitím měla čas zauvažovat, a jak se nezřídká stává, úvaha zavřela dlaň, již předtím otevřela dobročinnost. V obavě, aby se manžel nezapletl do něčeho neblahého, pokusila se ho znepokojená žena zatahat za šos kabátu a zadržet ho. Ten dobrý člověk se však nechal vést svým soucitem a hned staré dámě nabídl, že ji doprovodí.

„Vypadá to, že muž, který občanku vyděsil, se ještě potlouká před obchodem,“ řekla mladá žena naléhavě.

„Obávám se, že ano,“ odvětila dáma prostoduše.

„Co když je to zvěd? Co když je to spiknutí? Nechoď, a vezmi si krabičku zpět...“

Tato slova, která manželka zašeptala muži do ucha, ochromila jeho náhle nabytou odvahu.

„Tak já jen vyjdu ven, řeknu mu pár slov a hned vás ho zbavím,“ rozhodl se cukrář, otevřel dveře a chvatně odkráčel.

Stařena, netečná jako dítě a dočista otupělá, opět klesla na židli.

Počestný obchodník se brzy vrátil. Jeho tvář, přirozeně rudá, a navíc osmahlá zárem pece, najednou zbledla jako křída; lomcovala jí hrůza, nohy se mu třásly a jeho oči vypadaly jako oči opilce.

„To chceš, aby nám setnuli hlavu, ty bídná aristokratko...?“ vykřikl hněvivě. „Hezky se odsud klid, už nikdy se tu neukazuj a nemysli si, že ti budu pomáhat s tvými pikli!“

Když to dořekl, pokusil se vzít stařeně krabičku, kterou si schovala do jedné z kapes. Žena však byla spíše ochotna vystavit se nebezpečí cesty bez jiného ochránce kromě Boha, než aby o zakoupené zboží přišla. Sotva se cukrářovy opovážlivé ruce dotkly jejích šatů, vrátila se jí na okamžik mrštnost mládí; vrhla se ke dveřím, prudce je otevřela a ztratila se užaslému a roztřesenému páru z očí.

Hned jak se ocitla venku, pustila se rychlým krokem pryč. Brzy ji však síly opustily, neboť uslyšela, jak jí zvěd jde nelítostně v patách a pod těžkými kroky mu křupe sníh. Musela se zastavit a on se také zastavil. Neodvázila se na něj ani pohlédnout, ani promluvit, snad že ji přepadl strach, snad že se jí nedostávalo duchapřítomnosti. Pomalu pokračovala v cestě a neznámý zvolnil krok, aby si zachoval odstup a mohl ji sledovat. Zdálo se, jako by byl samotným jejím stínem. Když dvojice opět prošla kolem kostela sv. Vavřince, odbýjelo právě devět hodin. Je v povaze všech, i těch nejslabších duší, že po prudkém vzrušení přichází pocit klidu, neboť ačkoli city jsou bezmezné, naše orgány jsou omezené. A tak když neznámé domnělý pronásledovatel nijak neublížil, chtěla v něm vidět tajného přítele, jenž ji touží ochránit. Vybavovala si všechny okolnosti, za nichž se objevil, aby našla pro svou uklidňující domněnku pádné důvody, a snažila se mu připisovat spíše dobré než zlé úmysly.

Zapomněla tedy na úděs, jež muž před chvílí vyvolal v cukráři, a pevným krokem stoupala do výše položených částí předměstí Saint-Martin. Po půlhodinovém pochodu došla k domu stojícímu poblíž křižovatky, kde z hlavní ulice předměstí odbočuje cesta k Pantinské bráně. Ještě dnes se jedná o jeden z nejobpuštěnějších koutů v celé Paříži. Severák vanoucí od pahorků Saint-Chaumont a Belleville fičel skrze domy či spíše chaloupky roztroušené po tomto skoro neobydleném údolíčku, v němž jsou zdi zbudovány z hlíny a kostí. To pusté místo vypadalo jako přirozené útočiště bídy a beznaděje. Neúprosného

pronásledovatele nebohé ženy, která měla tolik odvahy, že za tmy procházela těmito tichými ulicemi, jako by tento pohled zarazil. Zůstal zamyšleně a váhavě stát ve slabém světle lucerny, jejíž matný svit jen stěží pronikal mlhou. Stařeně strach zostřil zrak. Měla dojem, že v mužových rysech spatřuje něco zlověstného, a cítila, jak se v ní opět probouzí hrůza. Využila nejistoty, která muže zadržela, ve stínu proklouzla ke dveřím osamělého domu, stiskla pružinu a fantastickou rychlostí zmizela.

Neznámý bez hnutí pozoroval ten dům, typický příklad žalostných obydlí tohoto předměstí. Byla to vratká barabizna z neopracovaných kamenů, pokrytá vrstvou zažloutlé omítky, která byla tak popraskaná, až se zdálo, že ji nejslabší závan vichru musí strhnout. Mechem porostlá střecha z hnědých tašek se na několika místech prohýbala a vypadala, že se každou chvíli zřítí pod tíhou sněhu. Každé poschodí mělo tři okna, jejichž rámy, zpuchřelé vlhkem a zkroucené sluncem, neklamně ohlašovaly, že dovnitř proniká chlad. Ten osamělý dům se podobal staré věži, již čas zapomněl zničit. V nepravidelně rozmístěných střešních oknech svítilo slabé světlo, jinak však byla celá ubohá stavba ponořena v úplnou tmu. Stará dáma s námahou vystoupala po strmém, primitivním schodišti s lanem místo zábradlí; zlehka zatukala na dveře podkrovního bytu a honem se posadila na židli, kterou jí přistrčil stařec.

„Musíte se schovat!“ řekla mu. „I když vycházíme jen málokdy, nezůstalo naše počínání utajeno, naše kroky jsou sledovány.“

„Co se děje?“ zeptala se jiná stařena, usazená u ohně.

„Ten chlap, který se od včerejška potlouká kolem domu, mě dnes večer špehoval.“

Všichni tři obyvatelé toho bídneho brlohu se na sebe zadívali s hlubokými obavami ve tváři. Stařec byl nejkliďnější, snad protože byl v největším nebezpečí. Dolehne-li na statečného muže tíha velkého

neštěstí nebo perzekuce, ihned takřkajíc obětuje sám sebe, takže každý další den považuje za vítězství vydobyté na osudu. Ženy ze starce nespouštěly oči, bylo zjevné, že mají strach jenom o něj.

„Nesmíme ztrácet víru v Boha, sestry moje,“ řekl muž tichým, ale vroucným hlasem. „Zpívali jsme k jeho chvále, zatímco se klášterem karmelitánů rozléhaly výkřiky vrahů a umírajících. Jestliže Bůh chtěl, abych z toho masakru vyšel živý, pak se mnou jistě měl zvláštní plány, které musím přijmout bez odmlouvání. Bůh chrání své věrné a může s nimi zacházet podle libosti. Nelámejte si hlavu se mnou; starejte se, co bude s vámi.“

„To přece nejde,“ odporovala jedna stařena. „Co je náš život ve srovnání s životem kněze?“

„Od okamžiku, co jsem se ocitla mimo opatství Chelles, se pokládám za mrtvou,“ zvolala jeptiška, jež toho dne nikam nešla. Ta, která se vrátila, zatím podávala knězi krabičku.

„Tady jsou hostie. Ale,“ vykřikla, „mám pocit, že někoho slyším na schodech!“

Všichni tři nastražili uši. Šramot ustal.

„Nevyděste se,“ řekl kněz, „jestli se sem někdo pokusí přijít. Jeden muž, na jehož loajalitu se můžeme spolehnout, dostal za úkol podniknout potřebná opatření a překročit hranice. Přejde vyzvednout dopisy, v nichž vévodu de Langeais a markýze de Beauséant prosím, aby našli nějaký způsob, jak vás dostat z téhle hrozně země, kde vás čeká jenom smrt nebo bída.“

„Takže vy nepůjete s námi?“ zvolaly jeptišky potichu a se zoufalstvím v hlase.

„Moje místo je tam, kde jsou oběti,“ odpověděl kněz prostě.

Ženy se odmlčely a pohlédly na svého hosta se zbožným obdivem.

„Sestro Martho,“ obrátil se kněz k jeptišce, která přinesla hostie, „ten posel má na slovo *Hosana* odpovědět heslem *Fiat voluntas*.“

„Na schodišti někdo je!“ vykřikla druhá žena a otevřela tajnou skrýš pod střechem.

Tentokrát se v naprostém tichu nedalo přeslechnout, jak se na schodech, pokrytých vrstvou ztuhlého bahna, rozléhají něčí kroky. Kněz se s námahou vsoukal do skrýše ve tvaru skříně a jeptiška přes něj přehodila pár kusů oblečení.

„Můžete zavřít, sestro Agatho,“ zavelel stařec tlumeným hlasem.

Sotva se kněz schoval, ozvalo se trojí zaklepání na dveře a obě řeholní sestry se zachvěly. Vyměnily si pohledy, aniž se odvážily pronést jediné slovo. Obě vypadaly asi na šedesát let. Čtyřicet let žily odtrženy od světa a podobaly se rostlinám uvyklým prostředí skleníku, jež hynou, jsou-li přesazeny jinam. Život v klášteře jim tolik přešel do krve, že už si nedovedly představit žádný jiný. Jednoho rána byly mříže jejich klece rozlomeny a ony se ke své hrůze ocitly na svobodě. Není těžké si představit, jakou nepřirozenou otupělost asi vyvolaly v jejich nevinných duších události revoluce. Nedařilo se jim skloubit myšlenky, jimž se naučily v klášteře, s životními nesnázemi, kterým nyní čelily, a tak své postavení ani nechápaly. Podobaly se dětem, o něž bylo až dosud ve všem postaráno a jež najednou o mateřskou péči přišly – jenom na rozdíl od dětí nekřičely, ale modlily se. A tak tváří v tvář nebezpečí, které nyní tušily, zůstávaly němé a netečné. Neznaly jinou obranu než křesťanskou odevzdanost. Muž, který se domáhal vstupu, si vyložil toto mlčení po svém, otevřel dveře a náhle stanul na prahu světničky. Jeptišky se roztráslly, když v něm poznaly onoho člověka, jenž se už nějakou dobu potuloval kolem jejich domu a vyptával se na ně. Pozorovaly ho nehybně a s neklidnou zvědavostí, jako když vlčí děti mlčky zkoumají cizince. Muž byl vysoké a rozložitě postavy, ale nic v jeho vystupování ani výrazu tváře neukazovalo na zlého člověka. Stejně jako obě ženy zůstával bez hnutí a pomalu očima bloumal po pokoji, kam vešel.

Jako lůžko sloužily řádoým sestrám dvě slaměné rohože, položené na holých prknech podlahy. Uprostřed světnice byl jen jeden stůl a na něm stál měděný svícen, pár talířů, tři nože a bochník chleba. V krbu skomíral slabý oheň. Chudobu obou poustevnic dosvědčovala i malá hromádka dříví v rohu místnosti. Stěny byly pokryty vrstvou velmi staré omítky a podlouhlé hnědé skvrny na stropě, vytvořené protékající dešťovou vodou, vypovídaly o špatném stavu střechy. Krbovou římsu zdobila relikvie, nejspíše zachráněná při plenění opatství Chelles. Zařízení pokoje doplňovaly tři židle, dvě truhlice a rozvrzaná skřín. Dveře poblíž krbu dávaly tušit, že tu musí být ještě jeden pokoj.

Cizinec, jenž se tu zjevil za tak zlověstných okolností, měl prohlídku cely brzy hotovou. Na obličej se mu objevil soucitný výraz a podíval se na jeptišky laskavým pohledem, přinejmenším stejně rozpačitý jako ony. Chvíli všichni tři zůstali ponořeni v podivné mlčení, ale muž nakonec vytušil křehkost a nezkušenost obou nebohých stvoření a co nejmírnějším hlasem jim řekl:

„Nepřicházím jako nepřítel, občanky...“

Odmlčel se a pak pokračoval: „Sestry moje, jestli se vám přihodí nějaké neštěstí, buďte si jisté, že to nebude mojí vinou. Chtěl bych vás poprosit o laskavost...“

Jeptišky dál zachovávaly mlčení.

„Pokud vás obtěžuji, pokud... překážím, klidně mi to řekněte a odejdu. Ale vězte, že jsem vám k službám. Kdybych vám mohl nějak pomoci, můžete se na mě bez obav obrátit. Jsem možná jediný člověk, který stojí nad zákonem, protože krále už není...“

Jeho slova zněla tak upřímně, že sestra Agathe – ta patřila k rodu Langeaisů a její vystupování naznačovalo, že kdysi poznala lesk večírků a dýchala ovzduší dvora – chvatně pokynula k jedné z židlí, aby dala hostu najevo, že si může sednout. Když neznámý muž to gesto

pochopil, zatvářil se zpola potěšeně a zpola posmutněle. Čekal, než se posadí obě ctihodné sestry, a teprve pak je napodobil.

„Poskytly jste útočiště,“ pokračoval, „důstojnému otci, jenž odmítl přísahat na občanskou ústavu a jako zázrakem unikl masakru karmelitánů.“

„*Hosana!*“ přerušila cizince sestra Agathe a prohlížela si ho s neklidnou zvědavostí.

„Myslím, že se jmenuje jinak,“ odpověděl.

„Ale pane,“ vyhrkla sestra Marthe, „my tady žádného kněze nemáme a...“

„V tom případě byste měly být opatrnější a prozíravější,“ odpověděl mírně cizinec a zvedl ze stolku breviář. „Neřekl bych, že umíte latinsky, a...“

Nedořekl to, neboť si všiml rozrušení odrážejícího se oběma nebohým jeptiškám ve tváři a dostal strach, že zašel příliš daleko. Ženy se celé chvěly a oči se jim zalily slzami.

„Nebojte se,“ řekl jim otevřeně, „znám jméno vašeho hosta i jména vaše. Už tři dny vím o vašich nesnázích a vaší oddanosti ctihodnému abbé de...“

„Pšt!“ sykla sestra Agathe a prostoduše si přiložila prst na rty.

„Víte, sestry moje, kdybych pojal ohavný úmysl vás zradit, mohl bych jej už nejdnou uskutečnit...“

Když kněz uslyšel tato slova, vyprostil se ze svého vězení a objevil se uprostřed pokoje.

„Nemyslím si, pane,“ řekl neznámému, „že patříte k našim pronásledovatelům. Důvěřuji vám. Co ode mě chcete?“

Knězova svatá důvěra a ušlechtilost vyzařující ze všech jeho rysů by odzbrojily i vrahy. Tajemný muž, jenž vnesl vzrušení do této scénérie bídy a rezignace, si chvíli celou skupinku prohlížel a potom důvěrným tónem oslovil kněze: